

PSYCHOSCOPE: SİNEMADA “AKIL” HASTALARI

Kültegin Ögel

Toplumsal Gelişim Sürecinde Sinemada Psikiyatri

Sinema ve psikiyatrinin tarihi pek çok ortak özellikler taşır. Bu iki ayrı disiplinin en başından beri birbiriyle ilgilendikleri söylenemez. Ancak tarihleri gerçekte aynı dönemlere rastlamakta ve pek çok çarpıcı paralellikler göstermektedir.

Yirminci yüzyılın başlarında film yapımcıları “psikiyatri”yi keşfettikten sonra, bir çok film öyküsünün başlıca dayanağı haline geldi. Kimi zaman, filmler bile bile ya da rastlantıyla gerçek psikiyatrye benzer özellikler taşımakla birlikte, çoğu zaman kendi hastalık sınıflandırmasını, tedavi yöntemlerini, kuramlarını ve uygulayıcılarını kendisi yarattı.

Filmlerde -diş hekimliği, avukatlık, kovboyluk, polislik ve soygunculuk, rahiplik gibi- başka meslekler de kullanılmıştır. Ama psikiyatri ve sinemanın birbirine karşı özel bir eğilimi vardır. Çünkü her ikisinin de ortak ilgileri az rastlanır biçimde, genelde insan davranışına ve normalden sapmalara yönelmiştir. Film öyküleri ve psikiyatrik olgu öykülerinin her ikisinin de içerikleri her zaman benzer duygulardan kaynaklanır.

Filmlerdeki psikiyatri gerçekte yaşamdaki mesleğin nitelikleriyle ancak ara sıra denk düşen kendine özgü karakteristik özellikler geliştirmiştir.

Sinema ve modern psikiyatri yeni yüzyılla birlikte güçlenip gelişmeye başladılar. Kentleşme ve gündelik hayatla ilişkili olmaları yaygınlıklarını artırdı. Daha sonra birbirleriyle de ilgilenmeye başladılar. Bazı psikiyatristler, örneğin bunlardan biri olan Kraepelin hastaların filme alınmasının patolojik durumlarının anlaşılmasına yardım edeceğini umduğunu ifade ederken, film yapımcıları da halkın yeni film hikayelerine yönelik talebini karşılamada psikolojiyle ilgili konuların yardımı olabileceğini umdular.

Yeni hareketli resim sistemi halka ilk defa Lumiere, Edison ve diğerleri tarafından 1895’te sunuldu. Aynı yıl Sigmund Freud teorik sisteminin bir prototipi olan “Project for a Scientific Psychology” adlı yazısını tamamladı. 1900 yılında George Melies fantastik filmlerin serisinin ilk filmini yaptı, Freud ise “The Interpretation of Dreams”i yayınladı.

1897’de ilk hareketli resim gösterisinin halka sunumundan birkaç yıl sonra Berlin ve Romanya’da çeşitli nörolojik bozukluklar filme alındı.

Sinemanın psikiyatriyle bağlantısı ilk önce değişik hastaların betimlenmesiyle başladı: 1904’deki *The Escaped Lunatic* ve *Maniac Chase* (Napolyon gibi giyinmiş hastane sakinleri yer alır bu filmde), 1902’deki *Maniac Barber*, 1905’deki *The Kleptomaniac*, 1909’daki çocuk katili *Maniac Cook*, 1901’deki *The Escapees From Charenton* bu tür filmlerin öncüleridir. Son filmde zenci

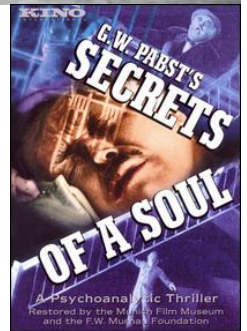
Psychoscope: Sinemada Akıl Hastaları - Kültegin Ögel

makyajı yapmış beyaz oyuncular rol almıştı, ve bu o dönemde hem siyahların hem de akıl hastalarının içinde bulunduğu durumu gösteriyordu.

İlk sinema psikiyatristi 1906'da *Dr. Dippy's Sanitarium*'ndaki heybetli ama bunalmış müdür rolüyle perdedeki yerini aldı. Kısa bir süre sonra, 1908'de sinemaya ilişkin pek çok konuda öncülük etmiş olan D. W. Griffith ilk özel, ayaktan hasta gören psikiyatristi *The Criminal Hypnotist*'de betimledi. Yine Griffith'in *Intolerance* (1916) isimli filminde boş bir beşiği sallayan bir kadın filmin başından sonuna kadar yer almaktadır.

1900'lü yılların başında psikiyatrye ilişkin filmlerin daha çok korku niteliği taşıdığı söylenebilir. Deli, çılgın doktorlar ya da psikopat bilim adamları başrolde. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, bu dönemin sosyal karşılaşmanın gerçekleştiği yıllar olmasıdır. Aristokratlarla işçiler karşılaşmaya başlamıştır. Öte yandan birinci dünya savaşının yarattığı korku ve karamsar hava da filmleri etkilemiştir. Bu yıllarda akıl hastalıkları halen bilinmezliğini korumakta, akıl hastaneleri de bütün acımasızlıklarıyla ayakta idi.

1925 Haziran'ında Karl Abraham'a sinemacıardan bir film t eklifi geldi. Abraham ise Freud'a danıştı . Freud onay verdi ancak Abraham'ı da bu iş için cesaretlendirmede de bilinmektedir. Filmin danışmanlığını Abraham ve Hans Sachs yaptı. Bu film G. W. Pabst 'ın *Secrets of a Soul* isimli filmiydi. Filmde Greta Garbo ilk kez İsveç dışı rol alıyordu. Psikoanalizle tedavi edilen bir adamın hikayesi anlatılıyordu filmde. Rüya analizleri, bıçak fobisi vardı filmde. Ancak daha sonra bu film psikiyatri camiasının olumsuz eleştirisine uğradı (Schneider, 1977).

Aynı yıllarda Samuel Goldwyn, Freud'a tarihin ünlü aşk hikayelerini anlatan bir film için 100.000\$ teklif etti. Ama Freud bu teklifi ret etti. .

İkinci dünya savaşı öncesinde psikiyatrye ilgi arttı ve *Carefree* (1938), *Lady in the Dark* (1944) ve *Spellbound* gibi filmler çevrildi.

Savaş sonrasında gerçekçi ve karanlık filmlerin ağırlık kazandığını görüyoruz. Bu durum savaş öncesinin idealizmine bir tepki olarak yorumlanmaktadır. Filmlerde sosyal sorunların psikiyatrik yönü bu dönemde ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde çekilen filmlere örnek olarak *Dark Waters* (1944), *Dark Mirror* (1946) ve *Nightmare Alley* (1947) verilebilir.

Psychoscope: Sinemada Akıl Hastaları - Kültegin Ögel

Psikiyatri kurumlarına karşı inanılmaz biçimde duyarsız kalan toplumun dikkati ikinci dünya savaşı sonrası bu kurumlara yönelmeye başladı. Bunun en önemli nedenlerinden birisi savaşla birlikte nöropsikiyatrik sorunların da fazlalaşmasıydı. Bu dönemde çevrilen *Snake Pit* (1948) adlı filmde akıl hastanesinin olumsuz koşulları ilk kez vurgulanıyor ve dikkatleri çekmeyi başarıyordu. Bu noktada savaş sonrası demokrasinin yerleşmesi ve sosyalleşmenin artmasıyla birlikte orta sınıf değerlerinin egemen olmasının, bu gelişmedeki rolünün üstünde de durulabilir.

1950’li yıllar ve 1960’ların başında vaka örneklerinin ağırlık kazanmaya başladığını görüyoruz. *Three Faces of Eve* (1957) ve *David and Lisa* (1964) bunlara iyi birer örnektir.

1960 öncesinde sinemanın bir düş olduğu görüşü vardı. Sinema düşler fabrikası olarak adlandırılıyordu. İçeride anlatılanın masaldan bir farkı yoktu.

1960’lı yıllarda ise “akıl” hastalığı daha çok bir metafor olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bir akıl hastalığından ziyade başarılı ve

sağlıklı kişilerin mutluluğu ve dürüst ilişkileri arayışları filme konu olmaya başlamıştır. *Bob & Carol, Ted & Alice* (1969) bu tür filmler için iyi bir örnektir. Tüm sinema endüstrisini kaplayan bir akım olarak seks, o dönemde psikiyatryle ilgili filmlerde de yer almaya başlamıştır. Bu dönemde psikiyatristlerin görüldükleri filmlerin %60’ının seks filmi olduğu bildirilmiştir.

1960’lı yılların sonunda gelişen özgürlük hareketinin bir uzantısı olarak akıl hastanelerinde de bir gelişme oldu ve hastaların kurum dışında yaşam sürdürmeleri fikri ağırlık kazanmaya başladı. İşte *One Flew over The Cuckoo’s Nest* filmi de tam bu döneme denk gelir.

Sinemanın da, psikiyatrinin de öyküsü alçak gönüllü başladı. İlk dönemlerde sinema “avam” olarak görülüyordu. Her ikisi de bir tehlike hatta ahlaksızlık olarak gösterildiler. Her iki alanında öncüleri büyük oranda azınlık üyesiydi. Artan bir saygınlık dönemi, entellektüel kabul ve popüleritenin ardından her ikisi de güçlü kültürel kuvvet haline geldi. Daha sonra rekabet halindeki sistemde yok olma tehlikesi atlattılar. Sinema televizyonun ortaya çıkışı, psikoanaliz ise ilaçların keşfiyle güç anlar yaşadı.

Bu uzun yolculuk sırasında film endüstrisi psikiyatri ve psikolojik temaları filmlerde işlerken, psikiyatristler ve psikologlar da popüler filmleri analiz ettiler. Psikoanalitik yöntemler kimi zaman ticari amaçla kullanıldı.

Psikiyatride aile ve kurumların yeriyle, bunun sinemaya yansması

“Akıl” hastalığının tarihi, “akıl” hastalıklarıyla ilgilenen kurumların tarihine yakından bağlıdır. İlk olarak “akıl” hastasıyla ilgilenen ailesi veya yaşadığı kasabanın halkı olmuştur. Onlar da bunun dini veya doğaüstü felaketlerce acı çektirme olduğunu düşünmüşler ve böyle inanmışlardır. Hastaların çoğunlukla başıboş dolaştığı, dilendiği, toplum için tehlike oluşturmaya dönemler ise kapatılma yıllarıdır.

Toplumlar gelişip karmaşıklaştıkça, onları yönetecek ve normatif işlevler sağlayacak organizasyonlara ihtiyaç duyuldu. Sonra da “deli” olduğuna inanılan ve toplumdan dışlanmasına ihtiyaç duyulan artan sayıda insanı, barındıracak “akıl” hastaneleri kuruldu. Aile ve psikiyatri kurumu “akıl” hastasıyla ilgili temel kurumlar olarak işlevlerine devam ettiler. Orta Çağda tasarlanan akıl hastaneleri, 17. Yüzyılda Avrupa toplumunun karmaşık yapılarından biri halini aldı. O dönemde cüzzam ve deliliğin aynı biçimde tedavi edilmesi gerektiğine inanılıyordu. Her ikisinin de bulaşıcı olduğu sanılıyor ve kontrolünün de sadece kapatma ve izole etme ile mümkün olduğuna inanılıyordu. Hastaların kurum dışında yaşamlarını sürdürmesinin gerekliliğine inanan eğilimlerin sonucu, temel sorumluluk yeniden aileye verildi. Bu hastaneler zamanla kederli ve istenmeyen bireylerin kapatıldığı depolar haline gelmeye başladı. Topluma uygun yaşamayanlar, aylaklar, canilerden oluşan kişiler de korkunç fiziksel koşullar altında “akıl” hastalarıyla birlikte barındılar. İzleyiciler hayvanat bahçesindeki kafesleri izler gibi bu insanları seyretmek için para ödediler.

Aile ve “akıl” hastaneleri olarak kurumlar bazı benzerlikleri paylaştıkları söylenebilir. Hastane çalışanları, hastalara kurumun hastanın ihtiyaçlarını karşılayacağı süreci anlatırken bir nevi aile üslubu kullanırlar. Koşullarda hasta sürekli denetim altında tutulurken, kurumsal görevliler ailenin rolünü üstlenirler.

Sinemada bu tarihsel gelişimin izlerini bulabiliriz. *Now, Voyager*(1942) ve *Woman Under The Influence*(1974) aile kurumunun etkileri sorgulamaktadır. *Snake Pit* (1948) ve *One Flew Over The Cuckoo's Nest.*(1975) ise kurumsallaşmayı vurgulayan filmlerdir.

One Flew over The Cuckoo's Nest filmi 1962'de aynı isimle yayınlanan kitaptan uyarlanmıştı. 1960'larda çok popülerdi ve antipsikiyatri hareketi için de çok iyi karşılık buluyordu. Kitabın yayımlanmasını, ABD'de ki tiyatro gösterimleri izledi. Peki Hollywood'da neden film versiyonunu yapmak için 15 sene bekledi? Yasal ve finansal güçlüklerden kaynaklandığı söylenmekle birlikte, bu gecikmenin filmin mesajının o dönem için fazla aykırılığa neden olan türden olmasının yarattığı sorunlar yüzünden stüdyo yapımcılarının ertelemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Delilik ve şeytani tutkular

Bizler şeytanların ve şeytani şeylerin hayalden başka bir şey olmadığı inancıyla yetiştik. Oysa bu tür fikirler Orta Çağda insanlarca gerçek olarak kabul ediliyordu. Rönesans ve bilimsel devrimin gelişiyile birlikte bu tür ilkel fikirlerin defedildiği zannedildi. Bilim, uygarlığı yeni bir teknoloji çağına ve akılcı düşünme biçimine taşıdı. Çağdaş sanatta, edebiyatta, klinik raporlarda ve dini mezheplerde bu tür fikirlerin devamlılığı gözlenmektedir. Filmler belirli ölçülerde bu fikirlerden etkilenişimizi yansıtmaktadır.

Hırs, sahip olma ya da şeytani tutkular (possession) sıklıkla doğrudan şeytanla ya da şeytani uğursuz güçlerin hakimiyeti altına alınma ile ilişkilendirilmiştir. Şeytani tutkularda inanış tabii ki orta çağda ölmedi, batı toplumlarında hala yaygın. Şeytan bilimi Orta

çağdan sonra da varlığını uzun bir dönem korudu. Bunlara en iyi örnekler, *The Cabinet of Dr. Caligari* (1919), *Dr. Mabuse* (1925) ve *Dr. Jekyll and Mr. Hyde* (1931) ve *The Exorcist* (1973) filmleridir.

The Cabinet of Dr. Caligari filmindeki Cesare portresi robot gibi somnambulist, doktor Caligari tarafından kolaylıkla kontrol edilebilen ve bugün de pek çok kanıtı olan popüler bir inanca karşılık gelmektedir. Cesare, Caligari'nin isteğini gecenin karanlığında yerine getirmediğinde tabut gibi kutuda kalır. O figür aktif olmamasına veya başka biri gibi görünmemesine rağmen şeytani uyurgezer imajı hala popülerdir. Bu filmin ilginç yanlarından biriye, dünyayı hasta gözünden görme çabasıdır.

Bir karakter olarak hasta, hastalığı ve özdeşleşme

Sinemada psikiyatrinin görünüşü incelendiğinde, ortaya ilginç bazı tekrarlamalar çıkmaktadır. Korku filmlerinin nesnesi genelde tehlikeli bir “deli”dir. Bir başka deyişle tehlikeli “akıl” hastaları korku filmlerinde rol almaktadır. Öte yandan nörozlar diyebileceğimiz bir grup hasta ise daha çok komedi filmlerinin araçlarıdır. Bunun nedenleri üstünde biraz durmak istiyoruz.

Yönetmen filmde izleyiciyi bir karakter ile özdeşleştirir. Özdeşleştirdiği karakter bize benzeyen biri olmalıdır. Bizim anlayabileceğimiz şeyleri yaşamalı ya da hissetmelidir. “delilik” her zaman dışladığımız bir olgu olarak özdeşleşmemizi de güç kılmaktadır. Korku filminde özdeşleşme kurbanla olmaktadır. Nörotikler ise bizim gibi insanlardır. Onları daha kolay anlayabiliriz (Örneğin *What About Bob*). Farklılıklarımız, sıradan olmayan yanlarımız bizi de, başkalarını da güldürebilir.

Bu noktada karakterin yarattığı tehdit derecesi de önem kazanmaktadır. Eğer tehdit büyükse, sonuç korku olmaktadır. Halbuki bir “deli” güldürücü olabilir. Ancak onun komik olabilirliliğini belirleyen tehdit etme derecesidir. Tehdit etmeyen “deli” ise komik olabilir.

Öte yandan tehdit unsuru taşımayan, ancak anlamakta da zorluk çekebileceğimiz ve özdeşleşemeyeceğimiz karakterler ise farklı bir konumda, ne bizim gibi ne de karşı tarafta yer almaktadır. Onlar öyle birileridir. Buna en iyi örneklerden birisi *Shine* filmindeki karakterdir.

Hastanın üstleneceği rolü belirleyen bir diğer önemli etmen ise kurulu düzene karşı olup olmadığıdır. Eğer hasta bu düzenin içinde, toplumsal hayatımızın gidişini bozmayacak bir cins hastalığa sahipse o zaman “cici” bir hastadır. Çünkü tehdit değildir. Örneğin *Fisher King*'de kişi yer altında yaşamakta, topluma zarar vermemekte, hatta çırılçıplak soyunsa bile bu eylemi gece geç vakit kimsenin olmadığı bir ortamda yapmaktadır. Bu davranış biçimi, sıradan bir insanın banyoda soyunmasından daha farklı değildir.

Eros ve delilik

Eros, cinselliğin anahtar bileşenlerinden biri olup, yaşam gücü, içgüdü olarak açıklanabilir. Eros hazzın temelidir. Thanatos ise, ölüm içgüdü, yıkıcılık, saldırganlık, sado ve mazohizm içinde tanımlanabilir.

Sevgi ve şiddet arasındaki mücadelenin tasvir edildiği iki film *Secrets of a Soul* (1926) ve *Bad Timing; A Sensual Obsession* (1980)'dir. Şiddeti anlatan en iyi filmler içinde ise, *M* (1931) ve *Straw Dogs* (1971) sayılabilir.

Cinsel katil temalı filmler *Psycho* filmi ve Norman Bates karakteriyle hızla bir artış gösterir. *Halloween*, iki gencin izini takip edip öldürmesiyle başlar. Katil, kurbanın 8 yaşındaki erkek kardeşidir. 15 yıl sonra bu “akıl” hastası katil hastaneden kaçır ve yine öldürmeye gelir. Katil, tüm dikkatini Laurie'e çevirir. Laurie rolünü oynayan Jamie Lee Curtis, *Psycho* filminde de rol almıştı. Bu iki film arasında yoğun benzerliklerden de söz edebiliriz. Sinemadaki seks cinayetlerini anlamada cinsellik ve ceza dengesi yine anahtar öğedir.

Psychoscope: Sinemada Akıl Hastaları - Kültegin Ögel

Sinemada Psikiyatrik Tanılar

Sinemanın tanı el kitabı geçen yıllar boyunca pek az gözden geçirilip değiştirilmiştir. Ana kategorileri sabit kalmıştır; bunların nitelik ve vurguları *DSM* ya *ICD*'den oldukça farklıdır. Sinema ve *DSM* ya da *ICD* terminolojisini birarada ele alırsak, sinemanın el kitabında fazlaca temsil edilen hastalıklar şunlardır: disosiyatif reaksiyon, özellikle amnezi ve çoğul kişilik; cinayeti de içeren mani; madde bağımlılığı; dürtü kontrol bozuklukları; histerik paralizi; fobik bozukluklar; transseksüellik ve travestilik; genellikle psikolojik belirtileri olan yapay bozukluk; şizofrenik ve paranoid bozukluklar ve akıl sağlığının yerinde olması.

“Akıl” hastaları *Benny & Joon*'da olduğu gibi yavaş, düzgün konuşamayan, zihinsel sınırlı kişilerdir. Tanılar karışık, dağınıktır.

Disosiyatif bozukluklar

Çoğul kişilik sinemanın “tanı el kitabında” sıkça yer alır. En ünlü örnekleri ikisinde de başrolde önce hasta sonra da terapist olarak Joanne Woodward'ın yer aldığı *The Three Faces of Eve* (1957) ve *Sybil* (1976)'dır. Bu kategorideki başka önemli iki film ise *Psycho* (1960) ve *Dressed To Kill*'de (1980) yine çift kişilikli bir adam sergilenmektedir: kişiliklerinden birinde hoş ve sempatikken, diğerinde bir kadın gibi giyinir ve korkunç cinayetler işler. Bu bir tek kişide yaygın sinema tanı kategorileri birleşir: disosiyatif reaksiyon, cinayet içeren mani ve transseksüalizmle travestisizm (Schneider, 1987).

Spellbound (1945) isimli filmde ise, Gregory Peck psikojenik amnestik bir hastayı canlandırmaktadır.

Psikozlar

Robert Weine tarafından çekilmiş klasik bir Alman filmi olan *The Cabinet of Dr. Caligari* (1919), kötü kalpli bir psikiyatrik hastane yöneticisinin hikayesini anlatır. Dr. Caligari anlamsız cinayetler işlemek için somnambulist kullanır. Filmin sonunda hikaye anlatıcısının gerçekte o hastanedeki hastalardan biri olduğu ve ikna edici şekilde anlattığı tüm hikayenin de sistematize hezeyanlar olduğu anlaşılır. Tanı daha çok paranoid şizofreniye uymaktadır.

Şizofrenik bozukluğun portresinin gerçeğe uygun şekilde verildiği filmler de vardır: Olivia de Havilland *The Snake Pit* 'te (1948) psikotik bir hastayı oynar. Bu hastanın rahatsızlığına en uygun tanının şizofrenik bozukluk olduğunu söyleyebiliriz.

Sylvia Plath'ın romanından filme uyarlanan *The Bell Jar*, şizofrenik bir bozukluğun prodromal dönemine uymaktadır.

Psychoscope: Sinemada Akıl Hastaları - Kültegin Ögel

Shock Corridor'da ise film bir tümüyle bir akıl hastanesinde geçmekte, filmin kahramanı ise belirgin bir şizofrenik tabloyu canlandırmaktadır.

Joan Crawford'un oynadığı *Possessed* (1947) isimli filmde katatonik şizofreni gösterilir. Negativizm ve balmumu katılığıyla, nöropsikiyatrik muayeneyi içermektedir bu görüntüler.

Öte yandan psikoza betimlerken Hollywood sıklıkla şizofreniyi disosiasyonla ve çoğul kişilikle karıştırmıştır. Çoğul kişilik mitine katkıda bulunan en önemli film herhalde Hitchcock'un *Psycho*'sudur. Filmde iki kişilikli Norman Bates sapa yolda kalan bir motelin yumuşak başlı sahibidir. Etkilendiği genç kadınları öldürmeden önce öldürülmüş annesinin kıyafetlerini giymektedir. Filmin sonunda klinik tablo bir katatonik şizofreniye döner. Filmin sonlarında Simon Oakland'ın oynadığı psikiyatrist Norman hakkında bir psikodinamik formülasyon yapar ve seyircilere Norman'ın hastalığının etiolojisi açıklanır.

Bipolar bozukluk

1963'te çekilen *Captain Newman , M.D.* filminde klinik psikotik mani gösterilmiştir. Eddie Albert tarafından oynanan bu karakter maninin tüm kriterlerine uymaktadır.

Sophie's Choice(1982)'da iki uçlu bozukluk olan Nathan, Kevin Klein tarafından oynanır. Filmde belirgin manik davranışlar sergilenen bazı bölümlerin yanında hiç manik belirtinin olmadığı bölümler de vardır. İki uçlu ve paranoid bozukluk arasında yaşanan konfüzyon, filmin geçtiği dönemin özelliklerini de yansıtıyor olabilir. 1940'lı yıllarda iki uçlu bozukluğu olan birçok hastaya şizofreni tanısı konmaktaydı.

Mr. Jones ise yine manik bir hasta ve onun doktoruyla olan ilişkisini anlatan bir filmidir.

Depresyon

Yaşamda olduğu gibi depresyon, filmlerde de sıklıkla rol almıştır. *The Shrike*'da (1955) Jose Ferrer tarafından canlandırılan Jim Downs'da depresyonlu bir hastaydı.

Capra'nın *It's a Wonderful Life* adlı filminde (1946), depresif bir hasta olan George Bailey için tanı depresif mizaçlı uyum bozukluğu olabilir.

The Wrong Man (1957)'de Henry Fonda tarafından oynanan karakter yanlışlıkla cinayetle suçlanmakta ve bu gelişmeler yüzünden işini ve saygınlığını kaybetmekte, eşiyse depresyona girmektedir. Kahramanın suçlandığı cinayetten aklanmasıyla eşinin durumu da düzelmektedir.

Somatoform bozukluk

1963 yapımı bir John Huston filmi *Freud , the Secret Passion*'da genç Sigmund Freud'u Montgomery Clift canlandırmıştır. Aynı filmde Susannah York'un canlandığı Cecile. "Studies on Hysteria"da yer alan pek çok hastanın karması gibidir.

Psychoscope: Sinemada Akıl Hastaları - Kültegin Ögel

1949'da Stanley Kramer *Home of the Brave*'de siyah bir askerin hikayesini sunar. Bölüğünde pek çok askerin ölümüne neden olan bu asker bir felç geçirir. Tanı konversiyon bozukluğudur. Buna benzer sahneler *Captain Newman, M.D.* 'de de (1963) görülmektedir.

Woody Allen pek çok filminde ölümcül hastalığı olduğuna inan bir karakteri oynar. Örneğin *Hannah and Her Sisters* 'da (1985) hipokondriyak bir hasta söz konusudur.

Anksiyete

Anksiyete toplumda sık gözlenen bir bozukluk olmasına rağmen filmlerde kendine önemli bir yer bulamamıştır.

Hitchcock'un *Vertigo* (1958)'sunda James Stewart'ın yükseklik korkusu vardır. Bu filmin bir parodisini Mel Brooks *High Anxiety* ismiyle yapmıştır.

Starting Over'da ise panik atak çok hoş betimlenmektedir.

Bazen filmlerde kişinin fobi bir karakteri daha insancıl hale getirmektedir. Buna örnek olarak *Raiders of the Lost Ark* (1981)'da Indiana Jones'un "yılan fobisi" verilebilir.

Kişilik bozuklukları

Taxi Driver 'da (1976) Robert De Niro yalnız, garip, herhangi bir yer ve zamanda taksisini kullanmak istediğinde olan bir adamı canlandırır. Referans fikirleri ve paranoid düşünceleri dikkati çekmektedir.

Borderline kişilik betimlemeleri içinde Judith Rossner'in romanından uyarlanan *Looking for Mr. Goodbar*.(1977), Scorsese'in *After Hours* (1985) sayılabilir. Yine *Fatal attraction*, *Betty Blue*, *Poison Ivy*, *Mad Love* filmleri iyi örneklerdir.

Frances, 1982

Kişilik bozuklukları için ilginç bir yorum Woody Allen'in *Zelig*'indeki kaçınan kişiliktir. Zelig bir tür insan bukalemundur. İlişki kurduğu herkesin özelliklerini benimsemektedir. Şişman adamla birlikteyken şişman bir adam olur. Nazilerin varlığında nazi ve psikiyatristi Eudora Fletcher'in (Mia Farrow oynamıştır) yanında psikiyatrist olur.

Sophie's Choice'da Meryl Streep Sophie olarak Kevin Kline'in oynadığı Nathan'la bağımlı bir ilişki içindedir. Bağımlı kişilik ile mazohist kişilikler arasındaki sınırlar bulanıklaşmıştır. Bağımlı kişiliklerin film karakter örnekleri sado mazohist ilişkileri de içermektedir. Lynche'in *Blue Velvet*'i buna iyi bir örnektir.

Psychoscope: Sinemada Akıl Hastaları - Kültegin Ögel

“Farklı”, “garip” kişiliklerin akıl hastalığı olarak etiketlenmesi

Bu durum sinemada bilgelikle birlikte ya da bilgelik olmadan görülen bir tanı kategorisidir. Bu kategori baskıcı toplumun bir ajanı olarak psikiyatrinin iddialarına ve otoritesine saldıran filmlerde ortaya çıkar. “Hasta” genellikle sıradan bir vatandaş ya da kendine özgü özellikleri katı, dar görüşlü psikiyatristi bertaraf eden sıradışı bir kişi, geleneksel topluma karşı ayaklanan bir asi olarak sunulur. Sinemadaki topluma ayak uydurmayı reddeden hastaya ilişkin tartışma *A Fine Madness*’de (1966) şair Sean Connery’nin psikiyatriste, “Sen varolanı koruyorsun; bense neler olabileceğini görüyorum,” deyişiyle ortaya konur.

Bu kategoride sık rastlanan bir diğer durum, manipülasyon ya da yanlış anlamaya kurban gidip bir akıl hastanesine hapsedilip, sonradan akli başında oldukları konusunda yetkilileri ikna eden masumlarla ilgilidir. Bazen *Harvey* (1950) gibi başarılar, ama bazen de, olay bir hastanede hakaretlere maruz kalan film yıldızı Frances Farmer’ın gerçek yaşam öyküsü olduğu söylenen *Frances* (1982)’deki ya da *Guguk Kuşu* (1975)’ndeki lobotomiye maruz kalması gibi trajik sonuçlanır. *Guguk Kuşu* filminde Jack Nicholson’un karakteri Randle P. Mc Murphy karizmatik, gösterişli ve renkli bir karakterdir. Sistemden dışlanması onun elektroşok tedavisi ve lobotomy görmesine neden olur. *King of Hearts* ve *Chattahoochee* da da benzer tema işlenmiştir.

Akıl sağlığı yerinde olan hasta kurgusunun bir başka versiyonu ise, azametli bir psikiyatristin normal ya da yetenekli bir kahramana tanı koymaya kalkışarak kendini aptal durumuna düşürdüğü bir duruşma ya da muayene sahnesidir. *Mr. Deeds Goes to Town* bunun klasik örneğidir.

“Akıl” Hastaları

Hylar ve arkadaşları stigmatı sürdüren 6 genel stereotipi tarif etmiştir.

Asi bağımsız ruh: Bu tanımlamanın örnekleri şu filmlerde görülebilir: *Nuts*, *The Dream Team*, *The Couch Trip*, *Francis*, *An Angel At My Table*, *Shine*, ve *One flew Over the Cuckoo’s Nest* (*Guguk Kuşu*).

Katil, Manyak: Bu stereotipi en fazla korku filmlerinde tanımlanır. Bunun ilk örneği D.W. Griffith’in 1909 yılında çektiği psikotik bir işçinin, bir çocuğu fırında yakarak öldürdüğü *The Maniac Cook* adlı filmde de işlenmiştir. Daha yakın dönem filmlerden *Sling Blade* ‘de annesi ve sevgilisini öldürdükten sonra 25 yıl akıl hastanesinde yatan, çıktıktan sonra iki cinayet işleyen bir hasta iyi niyetli ve sempatik bir yaklaşımla işlenmiştir. Ancak bu da akıl hastalarının tehlikeli olduğuna ilişkin inanışı sürdürmektedir.

Psychoscope: Sinemada Akıl Hastaları - Kültegin Ögel

Baştan çıkarıcı: *The Caretakers* ve *Dressed to Kill* gibi filmlerde hasta baştan çıkarıcı olarak gösterilir. En açığı 1994 yapımı *Lilith*'de Warren Beatty psikiyatrik bir hasta olan Jean Seberg tarafından kandırılan bir terapisti canlandırmaktadır.

Toplumun aydın üyesi: Bu stereotipi *King of Hearts* ve *A Fine Madness* gibi filmlerde görülmektedir.

Narsistik parazit: Bu tip filmlerde akıl hastaları ben merkezci, ilgi çekmeye çabalayan ve kendi istekleriyle hasta olan insanlar olarak sunulur. *What about Bob?* *Annie Hall*, *High Anxiety* ve *Lovesick* gibi filmler buna örnektir.

“Zoo specimen”: Bunlar, akıl hastaları ile alay eden, onları küçük düşüren veya eğlence konusu yapan filmlerdir. *Bedlam* ve *Marat/Sade* bunlara birer örnektir.

An Angle At My Table

Akıl hastalıklarının sinemada işlenişinde önemli bir yan ise, bu hastalıkların oluşum nedenlerine (etyoloji) bir açıklama getirme çabasıdır. Buna ilişkin bazı çeşitlemeler şunlardır:

Kaynaklar

1. Images of the mind: Psychiatry in the commercial film. I Schneider. Am J Psychiatry, 134:6 , 1977
2. Images of Madness. M Flemin, R Manvell. Associated University Press, London, 1985
3. The theory and practice of movie psychiatry. I Schneider. Am J Psychiatry, 144:8, 1987
4. DSM III at the cinema. SE Hyler. Comprehensive Psychiatry. 29:2, 1988
5. Sinema tarihi. G Betton. Cep Üniversitesi, İletişim yayınları, İstanbul, 1990
6. Homicidal maniacs and narcissistic parasites: Stigmatization of mentally ill persons in the movies. SE Hyler, GO Gabbard, I Schneider. Hospital and community psychiatry, 42:10, 1991
7. Popüler kültür açısından çağdaş fantazy: Bilim kurgu ve korku sineması. Ü Oskay. Der Yayınevi, İstanbul
8. Sinemanın yüzyılı. G Vincenti. Evrensel basım yayın, İstanbul, 1993

9. Delilgin tarihi. M Foucault. İmge kitabevi, 1995
10. Media Madness: Public images of mental illness. OF Wahl. Rutgers University Press, New Jersey, 1995
11. The Aesthetics and psychology of the cinema.J Mitry. The Athlone Press, London, 1998
12. Psychiatry and the cinema. GO Gabbard, K Gabbard. American Psychiatric Press, Washington DC, 1999
13. Movies and mental illness. D Wedding, MA Boyd.McGraw Hill Companies, 1999
14. The celluloid couch. An annotated international filmography of the mental health professionals in the movies from the beginning to 1990.LY Rabkin.Scarecrow press, 1998